

Šī lapa izdrukāta no DELFI portāla

Adrese: <http://www.delfi.lv/archive/print.php?id=44990596>

Jānis Jurskāns: Par tiesāšanās lēnuma iemesliem

(11)

Jānis Jurskāns, zvērināts advokāts

19. septembris 2014 00:04

Foto: Publicitātes foto

Laiku pa laikam masu medijos tiek pausts nosodījums par tiesu lēno darbu un gandrīz katra politiskā partija sola vēlētajiem šo situāciju uzlabot.

Taisnības labad jāsaka, ka lietu izskatīšanas ātrums Latvijā atbilst Eiropas valstu vidējiem rādītājiem, bet konkrētāk - 2014. gadā Eiropas Komisija publicēja ziņojumu "Eiropas rezultātu apkopojums tiesiskuma jomā" ([The 2014 EU Justice Scoreboard](#)) par 2012. gadu, kur Latvija stabili ieņem vidējās vietas reitingā - 14. vieta administratīvo, civilo un komerclietu izskatīšanā un 12. vietu strīdīgo civilo un komerclietu izskatīšanā. Jāpiebilst, ka Lietuva un Igaunija ieņem krietni labākas pozīcijas - attiecīgi Igaunija 2. vietā un Lietuva 3. vietā administratīvo, civilo un komerclietu izskatīšanā un 1. vietā Lietuva, bet 6.vietā Igaunija strīdīgo civillietu un komerclietu izskatīšanā 28 valstu konkurencē.

Ātra un efektīva tiesu sistēma ir pamats investīciju piesaistei un biznesa izaugsmei. Tāpēc 2013. gadā iesāktās tiesu sistēmas reformas viens no pamatmērķiem ir tiesu sistēmas efektivizācija un lietu atlikuma samazināšanu, kas praksē nozīmētu - iespējami ātru lietu izskatīšanu.

Kas ir problēmas cēloņi?

Viens no iemesliem, manuprāt, ir zemā tiesiskā apziņa Latvijas sabiedrībā, proti, tiesības uz tiesas aizsardzību tiek izmantotas ļaunprātīgi, turklāt šāda rīcība nebauda sabiedrības nosodījumu. Izvairīšanās no parādu maksāšanas lielai sabiedrības daļai ir kļuvusi par normu. Bieži vien strīds nonāk līdz tiesai tādēļ, ka parādnieks vienkārši nevēlas pildīt savas saistības un dara visu, lai pienākums samaksāt kreditoram tiktu novilcināts. Tādējādi apzināti sniedzot tiesā dažādus nepamatotus lūgumus, neierodoties uz tiesas sēdēm un pārsūdzot pamatotus tiesu lēmumus. Īpaši izteikta vēlme novilcināt lietas izskatīšanu konstatējama tādās lietu kategorijās kā uzturlīdzekļi un parādu piedziņa, kur kreditors ir banka.

Iespējams, ka daži tiesu novilcināšanas gadījumi neradītu lielu ļaunumu, bet masveidīga tendence pārslogo tiesu, jo katra pieteikuma izskatīšana atliek jauno lietu nozīmēšanas termiņu. Katras sēdes atlikšana nozīmē papildu dokumentu sagatavošanu, jaunu pavēstu nosūtīšanu un atkārtotu sagatavošanos tiesas sēdei.

Civilprocesa likums paredz iespēju piespriest soda naudu par neierašanos uz tiesas sēdi, kā arī pierādījumu novēlotu iesniegšanu gan Pusei, gan Puses pārstāvim. Tomēr praksē šādi sodi varētu tikt piemēroti biežāk. Arī Saeimas pieņemtā Civilprocesa likuma

redakcija, kas paredz sodus par neierašanos uz tiesas sēdēm ir nepārdomāta - ja Puse neierodas vispār, nepaziņojot iemeslu, sods ir līdz 80 eiro, bet, ja iemeslu tiesa atzīst par nepamatotu - līdz 150 eiro. Tādējādi lētāk ir vispār neziņot par savu neierašanos, nekā izdomāt kādu iemeslu. Turklāt šie sodi ir neadekvāti mazi, kaut vai salīdzinot ar sodu par pierādījumu novēlotu iesniegšanu - līdz 750 eiro.

Pie apzinātās lietu novilcināšanas zināmā mērā ir vainojami arī juristi, kuri pakļaujas klientu pieprasījumam vilcināt lietas izskatīšanu vai pat mudina klientu uz zaudētas lietas vilcināšanu, un pamatoti zaudētas lietas pārsūdzību visās instancēs. Iespējams arī, ka Advokātu padomei būtu jāpievērš lielāka uzmanību advokātu veselības stāvoklim, iespējams, ieviešot slimības lapu reģistru. Šajā sakarā jāteic, ka pušu vai to pārstāvju saslimšanas gadījumi tieši pirms tiesas sēdes ir pārāk bieža parādība, tiesājoties Latvijā, tāpēc rodas pamatotas aizdomas par ārstu negodprātību, izsniedzot nepamatotas darba nespējas lapas un nozīmējot "slimniekam" gultas režīmu.

Kā nākamais tiesāšanās lēnīguma iemesls minama valsts nespēja reaģēt uz tiesvedību skaita pieaugumu. Lai gan ir vērojama tendence, ka daļa lietu tiek nodota zemesgrāmatu tiesnešu kompetencē vai notāru atsevišķā kompetencē, tomēr minētie grozījumi nav devuši vēlēto nemamus rezultātus. Tiesnešu skaits pakāpeniski tiek palielināts - 2007. gadā rajona tiesnešu skaits bija 294 un 2008. gadā 310, 2013. gadā ir 406, bet 2014. gadā tas ir samazināts līdz 404.

Lai gan tiesnešu skaits tika pakāpeniski palielināts, tomēr secināms, ka tiesnešu skaits joprojām ir par zemu, ko pierāda arī Tiesu Informācijas sistēmā atrodamā statistika. Piemēram, Rīgas pilsētas Latgales priekšpilsētas tiesa 1. instancē lietu vidēji skatīja 2012. gadā - 14,2, 2013. gadā 12,1 mēnešos, un 2014. gadā 10,7 mēnešos.

Tiesnešu pārslodze un kadru mainība tiesās

Operējot tikai ar skaitļiem, nedrīkst aizmirst, ka tiesas spriešana ir intelektuāls darbs, kas prasa garīgu piepūli, un var būt emocionāli smags. Darba ražīgumu noteikti neveicina tas, ka pēc vienas lietas izskatīšanas seko vairāki simti citu lietu, un lietas ir nozīmētas izskatīšanai vairāk nekā gadu uz priekšu, bet procesuālie termiņi ir nepielūdzami. Kopumā uz 2014. gada 1. janvāri pirmajā instancē bija 30 018 neizskatītu lietu. Ne Tiesu administrācija, ne Tieslietu ministrija nav veikusi aprēķinu, cik lietas viens tiesas sastāvs var izskatīt noteiktā laika posmā, lai nedraudētu pārslodze un neciestu kvalitāte. Pārslodze veicina tiesnešu saslimšanu, kas atkal noved pie lietu atlikšanas. Saskaņā ar Rīgas apgabaltiesas priekšsēdētājas Vilsones kundzes ziņojumu Zvērinātu advokātu kopsapulcei 2013. gadā, piemēram, Rīgas pilsētas Latgales priekšpilsētas tiesā viens tiesnesis izskata vidēji 41,2 civillietas, bet neizskatītas paliek 616 civillietas, savukārt pie izskatītām 12,2 krimināllietām saglabājas 139 krimināllietu atlikums. Lauku reģionos tiesas noslodze ir ievērojami saprātīgāka, piemēram, Aizkraukles rajona viens tiesnesis izskata vidēji 16,3 civillietas, bet neizskatītas paliek 40 civillietas, taču pie izskatītām 7,5 krimināllietām saglabājas 35 krimināllietu atlikums. Tādējādi ir pamats atzīt sistēmisku tiesnešu pārslodzi Rīgas tiesās.

Ne mazāk nozīmīga problēma tiesās ir biežā kadru mainība. Jāpaskaidro, ka tiesās darbs tiek organizēts, izveidojot tiesas sastāvus, kuros ietilpst viens tiesnesis, tiesneša palīgs un sekretārs.

Ministru kabineta Tiesu iekārtas pamatnostādņēs 2009.-2015. gadam ir sniegta informācija par tiesneša palīgu, sekretāru un tulku mainību. 2009. gadā mainības īpatsvars tiesnešu palīgiem visās rajonu (pilsētu) tiesās un apgabaltiesās bija 12%, bet 2014. gadā 9%. Savukārt tiesas sēžu sekretāru 2009. gadā 50% un 2014. gadā 30%. Pašlaik no 399 vispārējo jurisdikciju tiesu un administratīvo tiesu tiesnešu palīgiem otrā līmeņa augstāko juridisko izglītību ir ieguvuši apmēram 50%, bet liela daļa no tiesneša palīgiem ir studenti - vidēji apmēram 35% no kopējā tiesnešu palīgu skaita. Vienlaikus konstatējams, ka situācija tiesās ir ļoti atšķirīga, piemēram, Rīgas apgabaltiesā tikai 16 no 54 tiesnešu palīgiem ir augstākā juridiskā izglītība (tātad nepilni 30%), savukārt citās tiesās augstākā izglītība ir visiem tiesneša palīgiem.

Izskaidrojums tiesas darbinieku biežajai mainībai un zemajai kvalifikācijai, iespējams, ir viegli atrodams, un tas ir zemaizalgotums. Neatsaucoties uz konkrētu statistiku, vidējais atalgojums tiesneša palīgam ir aptuveni EUR 500,00 pēc nodokļu nomaksas, savukārt tiesas sekretāram aptuveni EUR 340,00. Saglabājot šādu atalgojumu, nav sagaidāms, ka tiesneša palīga vai sekretāra darbs būs kaut kas vairāk par studentu pagaidu darbavietu. Labākos tiesas darbiniekus diezgan viegli pārvilina privātais sektors, piedāvājot lielāku atalgojumu un skaidru karjeras izaugsmi, kas ir vēl viens mīnuss darbam tiesās.

Jautājumā par tiesas darbinieku izglītības līmeni ir arī monētas otras puse. Jāatzīst, ka pat pēc augstākās izglītības iegūšanas ir novērojams, ka mazāk nekā puse absolventu spēj atbildēt uz tiesību teorijas jautājumiem, kurus māca augstskolas 1.kursā. Nesen izskanēja ziņas par potenciālo prokuru eksāmenu, kurā lielākā daļa pretendentu bija ar ļoti vājām zināšanām, un nav pamats uzskatīt, ka personas, kuras vēlas kļūt par tiesnešu palīgiem vai sekretāriem, ir ar īpaši labākam zināšanām. Tādējādi būtu jāpārvērtē saistītās izglītības programmas un augstskolu darba kvalitāte kopumā.

Moderno tehnoloģiju trūkums

Zināma kritika jāvelta arī Tieslietu ministrijai, kas nespēj sekot līdzi laikam un ieviest modernās tehnoloģijas tiesas darbā. Šajā ziņā labs piemērs ir Igaunija, kura ir līderos Eiropas Savienībā lietu izskatīšanas ātruma ziņā. Igaunijā jau no 2011. gada tiek īstenota E-file sistēma, kas ļauj procesā iesaistītajām pusēm gan iesniegt, gan saņemt visus dokumentus elektroniskā veidā. Online režīmā ir

iespējams sekot līdz lietas gaitai, līdz ar to tiek izslēgta iespēja, ka kāda no pusēm, atsaucoties, ka nav saņēmusi dokumentus vai nav paspējusi iepazīties ar tiem, varētu lūgt atlikt lietas izskatīšanu.

Tāpat Tieslietu ministrija nav izstrādājusi skaidri saprotamas vadlīnijas, kā efektīvi izmantot Latvijas-Šveices sadarbības programmas ietvaros uzstādītās iekārtas lietu skatīšanai videokonferences režīmā, īpaši ņemot vērā, ka ar 2014. gada 4. janvāri stājās spēkā Civilprocesa likuma grozījumi, kas paredz tiesības tiesai pārsūtīt lietu uz citu tādas pašas instances tiesu, ja tādā veidā tiek panākta lietas ātrāka izskatīšana. Tātad, ja lieta ātrākai izskatīšanai tiek nosūtīta, piemēram, no kādas no Rīgas tiesām uz Preiļu tiesu, būtu ļoti ērti, ja pārstāvji varētu sēdē piedalīties ar videokonferences starpniecību.

Politiskās gribas trūkums jaušams arī tajā apstākļā, ka Saeimā ir iestrēgusi virkne Civilprocesa likumu grozījumu, kas ļautu paātrināt lietu izskatīšanu, piemēram, paredzot virkni tehnisku jautājumu izlemt, nerīkojot tiesas sēdes.

Nenoliedzami, ka tiesības kļūst arvien sarežģītākas. Ja neilgu laiku iepriekš Latvijas tiesību sistēma nepazina regulas un direktīvas, kā arī Eiropas Savienības Tiesas un Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedumus, tad tagad pastāv tikai reta privāttiesību nozare, kas kaut nedaudz nebūtu saistīta ar Eiropas tiesībām. Praksē parādās arī jaunas tiesību nozares, kas prasa specifiskas zināšanas, piemēram, tehnikas jomā un diskusijas tiesā notiek zinātniskā līmenī, tādējādi šo lietu izspriešana un kvalitatīva sprieduma sagatavošana aizņem arvien vairāk laika.

Iespējams, būtu jāatgriežas pie diskusijas par advokātu procesu, kas ļautu klientu tiesā pārstāvēt tikai advokātiem. Šāds process izslēgtu iespēju, kad tiesā klientu pārstāv persona, kurai nav izpratne par tiesā notiekošo, tādā veidā kavējot lietas savlaicīgu izskatīšanu.

Ko varam secināt?

No iepriekš minētā varam secināt, ka lietu izskatīšanas lēnums lielā mērā ir nevis tiesnešu, bet politiskās gribas trūkuma jautājums. Lai uzlabotu lietu izskatīšanas termiņus, būtu jānosaka atbilstošu tiesnešu skaits, jānodrošina tiesas ar pienācīgi izglītotu atbalsta personālu, jāievieš modernās tehnoloģijas tiesās, kā arī, līdzīgi kā par braukšanu reibumā, jāinformē sabiedrība par lietas novilcināšanas negatīvajām sekām.

Savukārt tiesnešiem aktīvāk būtu jāvērsas pret negodprātīgiem procesa dalībniekiem, kuri izmanto jebkuru iespēju, lai lietas izskatīšana tiktu atlikta.

Ātra un efektīva lietu izskatīšana varētu jau preventīvi novērst gadījumus, kad darījums tiek noslēgts ar nolūku to nepildīt, jo otra Puse gala spriedumu un attiecīgi arī izpildu rakstu saņem tikai aptuveni pēc pieciem gadiem, kad darījuma partneris ir veiksmīgi pabeidzis bankrota procedūru.

Ceru, ka šīs pārdomas rosinās tālākas konstruktīvas diskusijas un identificētās problēmas tiks risinātas tā, lai tuvākajos gados Latvija sasniegtu līmeni, kāds jau 5 gadus ir kaimiņvalstī Igaunijā.

Stingri aizliegts DELFI publicētos materiālus izmantot citos interneta portālos, masu informācijas līdzekļos vai jebkur citur, kā arī jebkādā veidā izplatīt, tulkot, kopēt, reproducēt vai kā citādi rīkoties ar DELFI publicētajiem materiāliem bez rakstiskas DELFI atļaujas saņemšanas, bet, ja atļauja ir saņemta, DELFI ir jānorāda kā publicētā materiāla avots.
